

Současný stav stáda starokladrubských koní v krajině

Starokladrubský kůň je mohutný teplokrevník velkého obdélníkového rámce, s klabonosou hlavou s výrazným okem na vysoko nasazeném krku, s dobrým osvalením, silnou kostrou, se strmou lopatkou umožňující typickou vysokou akci hrudních končetin (majestátní gesta předních nohou výrazná především v klusu, což připomíná pohyb muže při slavnostním pochodu). Právě takové vlastnosti byly a jsou pro galacarrossiera zásadní. Toto plemeno se řadí mezi stará kulturní plemena koní.

Počátek vývoje plemene starokladrubský kůň datujeme do poloviny 16. století a je spjat s dovozem starošpanělských koní do Kladrub nad Labem, ti byli v tomto období velmi módní, oblíbení a byli neodmyslitelnou součástí ceremoniálu na habsburských dvorech. V 17. století byl do šlechtění zapojen staroitalský neapolský kůň za účelem upevnění znaků těžkého galacarrossiera určeného k tahu velkých bohatě zdobených kočárů (carross) užívaných společenskými elitami té doby. Národní hřebčín Kladruby nad Labem je na celém světě nyní jediným, dodnes fungujícím hřebčínem, kde bylo k ceremoniálním účelům panovnického dvora speciálně vyšlechtěno kočárové plemeno koní.

Nejpříbuznějším a nejvíce podobným plemenem je lipický kůň. Jeho chov byl podobně postaven na starošpanělské a staroitalské krvi. Exteriérové rozdíly vyplývají především z účelu, ke kterému bylo dané plemeno vyšlechtěno a z prostředí, v němž šlechtění proběhlo. Starokladrubský kůň jako tažný kočárový kůň je větší a mohutnější, lipický kůň, jako kůň jezdecký, je menšího rámce. Aby bylo dosaženo žádoucí velikosti a mohutnosti, nese v sobě starokladrubský kůň více genů mohutnějších staroitalských koní oproti koni lipickému, jehož exteriér je naopak více ovlivněn menším a méně mohutným koněm starošpanělským. Plemeno lipického koně vzniklo v hřebčíně Lipica (dnešní Slovinsko), který byl, tak jako Kladruby nad Labem, habsburským dvorním hřebčínem. V době habsburské monarchie si hřebčiny mezi sebou vyměňovaly plemenný materiál, kdy byli někteří hřebci použiti k zušlechtění druhého plemene a založili tak přímo otcovské linie (například starokladrubští hřebci Maestoso a Favory založili otcovské kmeny téhož jména v chovu lipických koní). Vzhledem k tomu, že císařský dvůr potřeboval k ceremoniálním účelům výlučného charakteru jen velmi omezený počet kočárových koní, nebyl chov starokladrubských koní, oproti koni lipickému, rozšířen do ostatních zemí monarchie. Z tohoto důvodu je i dnes populace starokladrubských koní málopočetná čítající přibližně jen 1800 jedinců (z toho 500 nejcennějších jedinců je chováno v Národním hřebčíně Kladruby nad Labem). Lipických koní, kteří se chovají vedle jejich domoviny v mnoha dalších zemích, je na celém světě celkem přes 10 tis. kusů.

Starokladrubský kůň se podílel na vzniku koně lipického, trakénského a Nonia. Vedle lipicána jsou dalšími příbuznými plemeny starokladrubského koně především ta plemena, která svůj původ odvozují od stejných starošpanělských nebo staroitalských předků. Řadí se mezi ně andaluský kůň (též Pura Raza Española = P.R.E. – Španělsko), lusitánský kůň (Portugalsko), fríský kůň (Holandsko), murgese (Itálie), knabstrupský kůň (Dánsko), frederiksberský kůň (Dánsko), orlovský klusák (Rusko).

Populace starokladrubských koní je málopočetná, na celém světě je celkem přibližně 1800 jedinců, což tvoří pouhých 0,003% z odhadované celosvětové populace koní (60 mil. ks).

Většina starokladrubských koní je chována v České republice, několik set koní je drženo v zahraničí, až na výjimky v evropských zemích. Chovných klisen je celkem na světě přes 500 ks.

Klíčovou roli v kontinuálním a systematickém chovu tohoto plemene sehrává Národní hřebčín Kladruby nad Labem, který chová přes 500 ks starokladrubských koní z celkového počtu a produkuje více než 65% ročně narozených hříbat v celé populaci; žádný další větší hřebčín se chovem starokladrubských koní nezabývá, je jen několik menších privátních chovatelů (většina z nich je z ČR a největší produkuje ročně maximálně 5 hříbat, v posledních letech se každoročně rodí několik hříbat i v Polsku, v některých letech se rodí hříbata i na Slovensku).

V minulosti byl chov starokladrubského koně ovlivňován i módními trendy, ale v druhé polovině 18. století se ustoupilo od původně pestrých barevných variant a přistoupilo se k chovu bílé a vrané populace a je tak tomu do dneška, přičemž ale původní vraná populace ve 30. letech 20. století téměř zanikla a muselo se v jejím případě přistoupit ke genetické regeneraci.

Chov starokladrubského koně v Národním hřebčíně Kladruby nad Labem spočívá v tzv. udržovacím šlechtění, snahou je tedy toto unikátní plemeno uchovávat v nezměněné podobě s důrazem na zachování původních typických znaků galacarrossiera. Vzhledem k tomu, že Habsburkové byli velmi konzervativní, neovlivnila móda anglických koní v 19. stol. chov starokladrubského koně. Díky tomu a díky neměnnému chovnému cíli v současné době si tak starokladrubský kůň zachoval svůj původní „barokní vzhled“ a znaky původních plemen, která již vymizela a která od konce středověku do 18. století ovlivňovala chovy ve většině evropských zemí (starošpanělský kůň).

Současné udržovací šlechtění starokladrubského koně tedy nepodléhá módním vlivům a případným komerčním tlakům. Tím se diametrálně odlišuje od současných trendů šlechtění moderních sportovních plemen koní, kde je nejdůležitějším ukazatelem výkonnost v dané sportovní disciplíně, kdy typické plemenné znaky nejsou důležité a mezi plemenné rozdíly se pozvolna stírají a postupně tak zanikají některá historická plemena a vzniká tak v podstatě komerční celosvětový unifikovaný hybrid.

Národní hřebčín Kladruby nad Labem vede celosvětovou plemennou knihu starokladrubského koně, neboť pro toto plemeno není v žádné jiné zemi plemenná kniha vedena. Plemenná kniha starokladrubského koně je uzavřená, to znamená, že k jeho šlechtění nelze použít příslušníka jiného plemene než koně starokladrubského.

Národní hřebčín Kladruby nad Labem exportuje třetinu prodejních koní mimo území ČR, zejména do Německa, Rakouska, Švýcarska, Polska, Dánska a Švédska, v neposlední řadě i do Holandska pro využití u jízdni policie. Starokladrubský kůň není v zahraničí využit prvořadě k chovu. Příznivci tohoto plemene ze zahraničí si pořizují již vycvičené koně pro využití zejména pro různé druhy zápřeží, soutěže spřežení, rekreační i akademické ježdění pod sedlem. Starokladrubský kůň má velmi specifické vlastnosti a ten, kdo se pro něj rozhodne, preferuje jeho unikátní impozantní exteriér, mechaniku pohybu, charakter.

Mimořádné postavení mezi obchodními partnery Národního hřebčína Kladruby nad Labem mají královské stáje v Dánsku, kam jsou od roku 1994 dodáváni starokladrubští koně bílé barvy pro účely ceremoniální zápřeže. Požadavkem je čistě bílý kůň, s korektní tělesnou stavbou, dobrou mechanikou pohybu a především vyrovnaným charakterem. Švédská královská jezdecká garda používá od roku 2004 starokladrubské koně pod sedlem, jezdí na nich hudebníci. Každý kůň prošel přísným výběrem z hlediska zdraví, povahových rysů, exteriéru. Požadován je čistě bílý, elegantní kůň velkého rámce.

Dlouhodobým cílem Národního programu je – za dodržení legislativních podmínek, mezinárodních závazků, standardů a norem a podle aktuálních potřeb jejich uživatelů:

- udržení existující diversity genetických živočišných zdrojů pro současné potřeby i pro budoucnost aplikací vědecko-výzkumných a ekonomicky efektivních programů zaměřených na jejich ochranu, a
- využívání ohrožených a málopočetných původních populací zvířat a plemen historicky a kulturně spojených s Českou republikou v alternativních a mimoprodukčních aktivitách, při tvorbě krajiny a ochraně přírody.

Hodnota genetických živočišných zdrojů nespočívá jen v jejich “produkční využitelnosti”, ale jejich uchováním se významně rozšiřují možnosti reagovat v budoucnu na nepředvídatelné události a výzvy, jako jsou například nové choroby a změna klimatu.

Práce s genetickými zdroji má dlouhodobý charakter a její podstatou je zachování původních genů udržovacím šlechtěním plemen. Podmínkou účinnosti opatření ochrany genetických zdrojů je identifikace trendu vývoje a změn jejich populace prostřednictvím monitorování. Nastavení režimů ochrany v závislosti na velikosti a vývojovém trendu populace má rozsah od monitorovaného podporovaného chovu in situ (připarovací plán) až po regeneraci (individuální připarovací plán, využití kryokonzervovaného materiálu a embryotransferu).

Chov in situ je průběžně doplňován vytvářením depozitu kryokonzervovaného materiálu a genomické sbírky (DNA). Tak je tomu i v případě plemene starokladrubský kůň, v jehož případě je nyní uchováváno 2238 zmražených semenných dávek. Ve sbírce genomického materiálu je od plemene starokladrubský kůň 732 vzorků.

Podle zákona č. 154/2000 Sb., o šlechtění, plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), v platném znění, je Národní hřebčín Kladruby nad Labem, s.p.o., uznané chovatelské sdružení pro starokladrubského koně. Z toho vyplývá, že hřebčín je ze zákona též zodpovědný za vedení Plemenné knihy starokladrubských koní (dále jen Plemenná kniha) a udržovací šlechtění plemene starokladrubský kůň.

Základními dokumenty pro tuto činnost jsou Chovný cíl, Šlechtitelský program a Řád Plemenné knihy – jejich znění podléhá schválení Ministerstvem zemědělství České republiky.

Na základě těchto dokumentů je ustavena v Národním hřebčíně Kladruby nad Labem, s.p.o., devítičlenná Rada Plemenné knihy. (Jejími členy jsou zástupci Národního hřebčína Kladruby nad Labem, s.p.o., privátní chovatelé starokladrubských koní, nezávislí odborníci, zástupce Ministerstva zemědělství České republiky.) Rada stanovuje základní pravidla šlechtění, stanovuje metodické a organizační postupy šlechtění populace, včetně zásad vedení Plemenné knihy, kontroluje jejich plnění a je oprávněna udělovat výjimky v rozsahu stanoveném Řádem Plemenné knihy, ustanovuje komise na hodnocení koní a kontroluje plnění Šlechtitelského programu. V rámci vedení Plemenné knihy zajišťuje Národní hřebčín Kladruby nad Labem, s.p.o., následující zásadní aktivity, které významně ovlivňují celou populaci starokladrubských koní:

- registrace hříbat
- lineární popisy 4-letých koní (= popis tělesné stavby koně s využitím škály znaků exteriéru)
- zápis klisen do chovu, výběr hřebců do plemenitby
- organizace výkonnostních zkoušek
- poradenství při sestavování připarovacího plánu tak, aby nedocházelo k příbuzenské plemenitbě

- dostupnost plemenných hřebců pro inseminaci čerstvým spermatem
- evidence koní pro účely Národního programu genetických zdrojů
- propagace plemene.

Jednou za rok je vydáno vyhodnocení plnění Šlechtitelského programu, které schvaluje Rada Plemenné knihy a Dozorčí rada Národního hřebčína Kladruby nad Labem, s.p.o.

Dvakrát do roka (na jaře a na podzim) je v Národním hřebčíně Kladruby nad Labem, s.p.o., organizováno třídění koní. Všichni koně jsou předvedeni komisi, jejímiž členy bývá zástupce privátních chovatelů a nestranný odborník. Komise především posuzuje potomstvo, navrhuje konkrétní jedince pro účast ve výkonnostních zkouškách a navrhuje případné vyřazení klisen a hřebců z chovu.

Velikost populace plemene starokladrubský kůň se v posledních letech příliš nemění. K 31. 12. 2017 bylo v plemenitbě 48 plemenných hřebců, z nichž 46 je evidováno jako genetický zdroj, z celkového počtu 535 chovných klisen bylo 350 evidováno jako genetický zdroj. Situace v chovu starokladrubských koní je stabilizovaná; populaci nehrozí bezprostřední riziko, nedošlo k větším zvratům v dlouhodobých trendech.

K uchování starokladrubského koně nestačí chránit pouze jeho samotného, ale i specifické podmínky hřebčína v Kladrubech nad Labem, zejména celé jeho krajiny, tj. podmínky, které daly tomuto plemeni jeho podobu. Vedle toho je nutné zachovat tradiční chovatelské postupy, které plemeno formují.